

Letec, pplk. Anton Vanko

Onedlho oslávime 100. výročie narodenia nášho slávneho rodáka. O Antonovi Vankovi, jeho priateľoch - letcoch a o ich slávnom úteku zo Slovenska, cez Orient do Anglicka bolo napísaných množstvo článkov a niekoľko kníh. Asi najznámejšie sú *Útek cez Orient* od Emila Kadnára a *Rytieri oblohy*, ktorú napísal Drahoslav Machala.

Hrdina druhej svetovej vojny - pilot Anton Vanko (na fotografiách) sa narodil v Lednických Rovniach 10. januára 1918 v rodine sedliaka. Mal ďalších osem súrodencov. Jeho otec Karol nar. 1873 mal z prvého manželstva päť detí: Jána, Alexandra, Annu, Máriu a Štefana. Ján a Alex sa vysťahovali do Ameriky a zomreli v Nebraske a Michigane.

Po smrti manželky Františky rod. Dubovej sa otec Karol v roku 1913 oženil po druhý krát s Annou Hantákovou, nar. 1877. Z toho manželstva sa narodili ďalšie štyri deti: Karol ml. (1914), Anton (1918), Emília (1919) a Jozef (1923). Anton sa po skončení základnej školy vyučil za sklára a začal pracovať v sklárňach v Lednických Rovniach. Aktívne pôsobil v miestnej skautskej skupine a v Sokole. Podľa jeho rodiny a priateľov mal *Tóno* výbornú povahu, večne dobrú náladu, rád spieval, bol to veselý mládenec, ktorý sa na nikoho nevedel nahnevať. Jednoducho chlapec do partie. Sám sa naučil hrať na klavíri a na trúbke, preto ho všade radi videli. S nim prichádzala aj dobrá nálada, pohoda a radosť. Vo voľných chvíľach chodieval hrať na trúbke-kridlovke na zábavy po okolitých dedinách.

Nevedno ako, no Tono sa bezhlavo zamiloval do lietania a chcel sa stať letcom. Keď doma pred rodičmi vyhlásil, že bude letcom, mama sa prekrižovala a otec sa iba pousmial, nebral jeho chlapčenské nápady vážne. Keď jeho starší brat Karol chodieval z vojenčiny domov na opušták, Tono mu neustále obhrýzal uši slávnou vetou: *Karol pomôž mi stať sa letcom!* Zrazu po pár mesiacoch mu prišli papiere z Prostějova, že môže nastúpiť do tamojšej školy leteckého dorastu. Tonov sen sa začal pomaly naplňať...

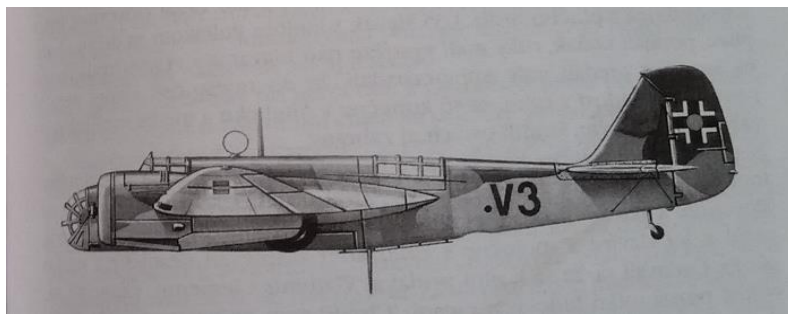
Po ukončení školy pôsobil najprv na letisku v Piešťanoch, neskôr v Trenčianskych Biskupiciach. Po vypuknutí 2. svetovej vojny bol už aktívny poddôstojník a slúžil ako kuriérny pilot medzi východným frontom a zázemím. Jeho sen - stať sa letcom sa mu splnil, lenže spokojný nebol. Nebol spokojný s rozbitím republiky, chcel aktívne bojovať proti Nemcom. Dni a týždne rozmýšľal o tom, kedy sa mu naskytne nejaká príležitosť odletieť na Západ a zaradiť sa medzi letcov - dobrovoľníkov o ktorých úspechoch často počúval v rádiu v relácii *Volá Londýn!*

Počas okupácie územia Čiech a Moravy a existencie prvej slovenskej republiky počas druhej svetovej vojny fungovala dočasná Československá vláda na čele s prezidentom E. Benešom v Londýne. Britská vláda vtedy hľadala každého, kto by bol ochotný za nich bojovať. Vláda Veľkej Británie a Československá dočasná vláda podpísali 25.10.1940 dohodu, ktorá sa zaoberala vojenským pôsobením čs. vojakov a letcov v Británii. Letci vytvorili československé

perute Royal Air Force (RAF). Naši letci tu boli postupne zapájaní do výcviku na britských lietadlách a veľmi úspešne zasiahli do bojov o Veľkú Britániu.

Po prvý raz sa Anton o útek do zahraničia zaujímal v máji 1939, keď sa s priateľmi informovali na francúzskom konzuláte v Bratislave, či by Francúzi zobrali slovenských letcov do vlastného letectva. Tam nepochodili. Nádejná príležitosť nastala, keď v leteckých opravovniach v Poddunajských Biskupiciach začiatkom roka 1943 dávali technici dokopy antku Aviu B-71 (na fotke). Opravené lietadlo priam provokovalo predstavivosť mladých pilotov. S kolegami Františkom (Leom) Slezákom a Ľudovítom Pollákom začali sprádzať plán odletu do Turecka a od tiaľ do Británie. Pridal sa hlavný mechanik Jozef Koman a mechanik Ján Bžoch. Tí dokonale prezerali technicky vynovené dvojmotorové lietadlo a neustále ho vylepšovali a testovali. Odlet 4. apríla im nevyšiel. A tak si ďalší deň odletu päťica naplánovala na Kvetnú nedeľu 18. apríla 1943.

V ten deň čatár Anton Vanko naštartoval motor antky a ostatní naskákali do lietadla, nezastavil ich ani žandár, ktorý sa tam objavil. Slovenskí chlapci preleteli ponad trenčiansky hrad, preleteli ponad Maďarsko, Rumunsko, Bulharsko a keď v diaľke videli siluetu Istambulu, začal im vynechávať jeden motor. Pôvodný plán si pozrieť mesto z vrchu a vyhladať letisko museli zmeniť na núdzove pristátie v teréne pri Kestanelike asi 26 km od Istambulu.

O tom, čo nasledovalo potom by sa dala napísať celá kniha. Ich cesta z Turecka do Anglie im trvala dlhých šesť mesiacov! Koľko prekážok a útrap museli prekonať mladí slovenskí chlapci, len aby mohli bojovať proti Nemcom.

V Turecku na vojenskej polícii nasledovali nekonečné výsluchy. Koman, ktorý vedel nemecky ich neustále ubezpečoval, že majú jediný cieľ: dostať sa čo najskôr do zahraničného odboja v Británii. Veliteľ istambulskej vojenskej posádky im nakoniec sľúbil pomoc, pridal im tlmočníka a poslal ich do Ankary. Skupina sa na čas oddelila a zasa spojila. Nasledovala cesta loďou do Izmiru, väzenie v hygienicky neznesiteľných podmienkach a návrat do Istambulu, cesta vlakom cez sýrsky Halab a Damašek do Jeruzalema. V Halabe sa ich cesta znovu zasekla a ako podozrivých ich zatvorili do utečeneckého karanténneho tábora. Tu Vanko, Slezák a Pollák dostali maláriu s vysokými teplotami. Keď sa vyliečili, podarilo sa im dostať z tábora a nasadnúť na vojenský vlak do Bejrútu a od tiaľ do Jaffy a Jeruzalema. V Jeruzaleme sa ich ujal čs. konzulát v Palestíne, boli zaregistrovaní ako dobrovoľníci čs. zahraničnej armády. Nasledoval ozdravovací pobyt, kúpanie v Mŕtvom mori a pobyt v Getsemanskej záhrade spojený s modlitbami. Od tiaľ si chlapci doniesli kamienky, ktoré potom nosili všade so

sebou. Potom nasledovala cesta do Káhiry, opäť zajatecký tábor a výsluchy, krátke stretnutie s Komanom a Bžochom (ich loď bola bombardovaná a potopená nemeckými lietadlami, zachránil ich záchranný čln). Neskôr cesta loďou do Alžíra, niekoľko dňová plavba oceánom, až konečne pristáli v Liverpoole. Po pár dňoch oddychu konečne cestovali do Londýna.

Štvrtok 14. októbra 1943 bol v pamäti Antona Vanku, Ľuda Polláka a Lea Slezáka zapísaný ako veľký deň. V ten deň dorazili vlakom do Londýna a boli ubytovaní v *Czechoslovak home* vo Westminsterskom obvode. O pár dní na to sa stretli s Dr. Clementisom a ďalšími predstaviteľmi čs. vlády. Dr. Clementis rýchlo pochopil aký odvážny a zároveň senzačný skutok sa podaril skupine slovenských letcov útekem cez Turecko a Izrael do Británie. Dňa 19. októbra pripravili tlačovú konferenciu s tromi slovenskými pilotmi, kde boli prítomní desiatky žurnalistov zo Spojeného kráľovstva a zahraničia. Interview s Antonom Vankom - pilotom antky publikovali v nedeľnom vydaní *Reynolds News* a jeho fotografiou na prvej strane. Novinári predostreli anglickým čitateľom myšlienku, koľko útrap a prekážok museli mladí Slováci prekonať len kôli tomu, aby dostali príležitosť bojovať proti Nemcom. Angličanovi stačilo narukovať do britskej armády, ak sa tak ako dobrovoľník rozhodol urobiť. No mladí Slováci kôli takejto možnosti museli prejsť takmer pol sveta. Trojica bola prijatá ministrom zahraničných vecí Janom Masarykom. Interview v *Reynolds News* s Antonom Vankom malo úžasnú odozvu medzi českými a slovenskými vojakmi, všade sa o tom hovorilo. Dokonca Antona vyhľadal Gejza Hološko, rodák z Lednických Rovní (brat výtvarníka Karola Hološku) a priateľ jeho brata Karola, ktorý žil v Argentíne a ktorý počas druhej svetovej vojny bojoval v britskej armáde ako veliteľ tanku.

Jozef Koman a Ján Bžoch docestovali do Londýna o desať dní skôr. Všetci boli zaradení do preškolovacích stredísk po Anglicku. Je známe, že Leo Slezák lietal skúšobne na Hurricanoch a Jozef Koman bol preškolený na pilota-pozorovateľa a obsluhovača bombovnice. (Na fotografii vpravo sú slovenskí letci v RAF.)

Anton sa dostal hneď na *spitfire*. Od 57. britskej cvičnej operačnej jednotky (OTU) bol prevelený k 312. Československej stíhacej peruti. Žiaľ 8. decembra 1944 zahynul ako pilot lietadla Spitfire v hodnosti rotmajstra pri zrážke lietadiel na letisku Bradwell Bay. Stalo sa tak za veľmi zlých poveternostných podmienok počas štartu k operačného letu, ktorého cieľom bol ochranný doprovod zväzku bombardovacích Lancasterov nad vlakové nádražie v Duisburgu. Bol pochovaný na cintoríne v Brookwoode, neďaleko Londýna vo vojenskom oddelení RAF, hrob č. 20.D.12 (na fotografii dolu). V roku 1946 mu bol udelený Čs. vojnový kríž in memoriam

a v roku 1991 bol ministrom národnej obrany ČSFR povýšený do hodnosti podplukovníka in memoriam.

Do histórie Kráľovského letectva sa však natrvalo vpísali aj iní Slováci ako napríklad piloti: Otto Smik, Juraj Landsmann, Karol Kodeš a Eugen Kraft z Bratislavy, Andrej Beleš zo Stupavy, Imrich Gablech z Hrachovišťa, Jozef Grič z Nitr. Stredy, Jozef Chabák zo Zvolena, Jozef Kukučka z Kysuc. N. Mesta, Ladislav Nagy zo Štrby, Anton Provonič zo Záh. Bystrice, Anton Radič z Piesčan, Ján Tomko z Úbrežu, Bohumil Votruba zo Skalice, Ján Škrinár z Myjavy, Ján Štark z Prešova. Ostrelovači: Jozef Drblík z Vel. Rovní a František Tanuška z Hrabovky; pozemný personál: Ján Zelko z Dol. Sárnia, Jozef Vaniš z Lipt. Teplej, Pavol Kuban z Beckova, František Kulka z Lazov p. Makytou a Pavol Koroš z Marikovej; spojári: Jozef Rehák z Led. Rovní, Tibor Karas z Ladiec, František Pšenčík a František Skalík z Trenč. Teplíc, Ivan Schwarz z Bytče, Ján Šimko z Mor. Lieskového, Ladislav Žilák z Poltára; let.mechanik: Arnold Schlesinger z Bytče; zásobovač benzínu: Ján Zeleňák z Drietomy; lekár: MUDr. Arnold Hirtenstein z Trebišova; technický prekladateľ: Ing.Pavol Schulz z Levíc; kuchár: Štefan Gáborko zo Streženíc a mnohí iní, ktorí pôsobili a bojovali s bratmi Čechmi v RAF za oslobodenie Veľkej Británie a ukončenie vojny. Bolo ich 2.430, vrátane príslušníkov leteckého personálu, 531 z nich zahynulo. Telá takmer tretiny z nich sa nikdy nenašli.

Je známe, ako sa komunistický režim zachoval k príslušníkom RAF, ktorí prežili a vrátili sa domov. Čakalo ich prepustenie z armády, postih rodín, vypočúvanie, väznenie..., mnohí sa vrátili späť do zahraničia. Našťastie po roku 1989 boli všetci rehabilitovaní.

Ešte musím spomenúť, že náš Anton Vanko pred spomínaným odletom zo Slovenska na jar 1943 priletel lietadlom na Lednické Rovne. Zakrúžil lietadlom ponad rodný dom, smial sa a zhodil matke list na rozlúčku (s pribaleným kovovým šróbom na zaťaženie), akoby tušil že sa vidia naposledy. Tonkova neter - pani Anna Danišová, ktorá dodnes žije na Rovniach bola pri tom a na túto scénu si zreteľne pamätá. Odpočívaj v pokoji náš drahý krajan! Ďakujeme, že si položil svoj život za našu slobodu!

Z. Peer, august 2017